

PALESTINŠTÍ KŘEŠŤANÉ – PROBLÉM DLOUHOTRVAJÍCÍHO EXODU Z MÍSTA ZRODU KŘEŠŤANSTVÍ*

Marie Fritzová

*Katedra antropologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni
mmaja.fritzova@gmail.com*

*Palestinian Christians – The Question of demography, West Bank, qualitative research in Beit
Exodus from the West Bank*

Abstract—The phenomenon of emigration of Palestinian Christians is, without doubt, linked with the very complicated political-economic situation in Palestine, especially in the West Bank. However, are there any other circumstances and reasons for such a massive exodus from the West Bank? What was the demographic development of this group of religions in the second half of the twentieth century like? These are the main questions dealt with in this article. The first part of the article describes the demographic development of Palestinian Christians, together with analyses of the situation regarding the absence of relevant resources. It also explains how the results in this study were reached. The second part focuses on the issue of emigration of Palestinian Christians, with the emphasis on the situation in the West Bank. It compares the findings of two official research studies of reasons for the emigration of Palestinian Christians which appeared in 2006 and 2008, and analyses the main emigration reasons. The current situation in the area, including the issue of accumulative extremism and the second intifada, which made the relationship between Christians and Muslims more complicated, is also addressed. The article contains a part of the author's own interviews with Palestinian Christians from the Bethlehem area made during the author's field research in Palestine in autumn 2009. The statements obtained in this way have their own logic and are instrumental in better understanding of the circumstances with which Palestinian Christians are confronted. In the conclusion, the author briefly assesses the main reasons for the emigration of Palestinian Christians.

Keywords—*Palestinian Christians, emigration,*

ÚVOD

PALESTINŠTÍ křesťané jsou v současnosti nositeli dědictví raného křesťanství v Izraeli a Palestině (Tsimhoni 1993: XII). Jsou křesťany, ale zároveň Palestinci. Jsou menšinou v menšině, stojící na hranici identitárního rozdělení. „Arabští křesťané jsou právě tak nedělitelnou součástí arabského islámského světa, jako jsou nedělitelnou součástí světa křesťanského. Náleží k obojímu, arabské národnosti a všeobecné církvi. Náleží ke dvěma světům, po staletí toto ustavuje velkou výzvu, kterou není lehké vyřešit. Někdy to vypadá, jako když arabští křesťané „sedí na dvou židlích“. Často jim nebylo porozuměno, a dokonce byli klamáni oběma stranami.“ (Raheb 1995: 10)

Kolik je vůbec Palestinských křesťanů v současnosti v Izraeli a Palestině a jaký byl demografický vývoj této náboženské skupiny ve 20. století? Jaké jsou důvody jejich dlouhotrvající emigrace ze Západního břehu a jak přistupují k tomuto problému křesťané žijící v betlémské oblasti, odkud během posledních několika desítek let odešlo 12 % křesťanské populace? (Tsimhoni 1993: 24–25; *Palestinian Christians* 2008: 7)

Následující studie je složena ze dvou částí, první část demograficko-komparativním způsobem uchopuje demografický vývoj náboženské skupiny palestinských křesťanů. Na úvod je čtenář seznámen s dostupnými prameny, se kterými pracuji, a s konkrétními údaji a výsledky. Druhá část nejprve představuje dva nedávné průzkumy, které se zabývají fenoménem emigrace palestinských křesťanů, výsledky těchto dvou šetření jsou nejprve analyzovány

a porovnávány navzájem, doplněny o diskusi mezi odborníky na toto téma a poté doplněny výsledky mého vlastního kvalitativního šetření, které jsem uskutečnila na podzim roku 2009, v rámci terénního výzkumu v betlémské oblasti. Tento výzkum byl podpořen nadací *Nadáni Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových*, za což nada-ci upřímně děkuji. Velká většina zde uvedených výsledků je uvedena v mojí diplomové práci (Vaňková 2009).

KDO JSOU PALESTINŠTÍ KŘESŤANÉ

Když hovoříme o palestinských křesťanech, je důležité hned na začátku podotknout, že se samozřejmě nejedná o homogenní skupinu, můžeme spíše hovořit o jakési barevné mozaice jednotlivých církví.

Tato pestrá škála třinácti křesťanských církví s městskými centry Jeruzalém, Betlém, Beit Jala, Beit Sahour a Ramalláh¹ (Sabbah 2009: 95) je historicky vnitřně nejednotná. I v současnosti zůstává vymezení jednotlivých církví navzájem proti sobě přes řadu ekumenických snah zřejmé. Hovořit tedy pouze o palestinských křesťanech, je dosti zjednodušené, nicméně tato studie i s vědomím tohoto zjednodušení, bude dále hovořit o palestinských křesťanech jako celku, protože problém emigrace se týká celé této skupiny. Autorka si dále uvědomuje, že studie by mohla být rozšířena o podrobnější přiblížení trendu emigrace každé jednotlivé církve. Tato studie však má sloužit spíše jako komplexní úvod do této problematiky než podrobný popis vývoje jednotlivých církví. Tato studie je zaměřena převážně na oblast Západního břehu a Jeruzalém s častým přesahem o informace o vývoji také ve Státu Izrael. Největší zastoupení v Izraeli a Palestině celkově má řecko-pravoslavná církev, asi 80 000 věřících, za níž následují řecko-katolická církev, asi 60 000 věřících, a římsko-katolická, asi 27 000 věřících. (*Custodia di Terra...* 2009)

BLÍZKÝ VÝCHOD A KŘESŤANÉ

Téměř ve všech blízkovýchodních zemích se můžeme setkat z více či méně početnou křesťanskou menšinou. Libanon byl dokonce done-

dávna jedinou zemí, kde měli křesťané i mírnou nadpoloviční většinu. Vývoj v Libanonu však potvrzuje obecný trend tohoto regionu – emigraci křesťanů ze země Blízkého východu a nižší natalitu křesťanských rodin oproti rodinám muslimským. Tyto dva stěžejní předpoklady vedou k postupnému mizení křesťanů z regionální mapy Blízkého východu. (Šlajerová 2009: 11)

Motivace k odchodu křesťanů se lišily podle historického kontextu, jako hlavní důvod, který přetrvává do současnosti, je jakákoliv míra diskriminace, netolerance ze strany většiny, další důvod je odchod inteligence za lepšími pracovními příležitostmi nebo za lepší životní úrovní.

V současnosti nikdo nedokáže přesně určit, kolik křesťanů (manoritů) je v Libanonu, poslední oficiální sčítání náboženské příslušnosti proběhlo v roce 1932. Podle tohoto sčítání byl v roce 1943 vytvořen tzv. Národní pakt, který rozděloval moc mezi manority – prezident musí být vždy manorita, sunnity – předseda vlády musí být vždy sunnita, a šiíty – předseda parlamentu musí být vždy šiíta. Křesťané v této době měli mírnou většinu, proto získali nejvyšší politický post. V současnosti se odhaduje, že v Libanonu je asi 35 % maronitů. Především vysoká muslimská natalita způsobila tento obrat v procentuálním zastoupení v zemi, dále pak občanská válka a následná dlouhodobá politická nestabilita působily jako indikátor k následné vlně emigrace křesťanů z Libanonu, která trvá dodnes.

Egypt je další zemí, kde můžeme v současnosti nalézt početnou křesťanskou menšinu, hovoří se asi o 10 % z celkové populace. Členové koptské pravoslavné církve se setkávají s viditelnou diskriminací i násilnými útoky, současná politická destabilizace může jen podpořit nepřiznivý emigrační trend z této země.

Irák se v několika posledních letech nechvalně proslavil hromadnými odchody křesťanských rodin ze svého území. Občanská válka, která vždy znamená nestabilitu a rozšíření patologických jevů ve společnosti si vybrala svou daň i v tomto státě. Emigrace křesťanů z Iráku je v současnosti ostře sledovaným tématem. (*Guide: Christians in the Middle East...* 2011)

Emigrační trend křesťanů z regionu Blízkého východu je historickou skutečností i v současnosti rozšířeným jevem, důvody jsou spojené především s bezpečnostní otázkou,

1 Informace o počtu církví se podle zdroje mohou lišit, podle zahrnutí či nezahrnutí velmi minoritních denominací. Jedná se o centra v oblasti Západního břehu a Jeruzalém, v Izraeli jsou početné komunity v oblasti Nazareta, Haify a Jaffy.

otázkou tolerance a svobody, hlavním určujícím bodem jsou tak muslimsko-křesťanské vztahy. Oblast Izraele a Palestiny pouze potvrzuje tento obecný migrační trend, důvody emigrace však plynou z jiných sociopolitických podmínek, které budou blíže představeny v tomto článku.

PŘEDSTAVENÍ DOSTUPNÝCH PRAMENŮ

Jak uvádí Allan Hill ve svém článku *The Palestinian Population of the Middle East: „To, co vám zde můžeme zanechat, je ‚slátanina‘ statistických údajů z různých zdrojů, arabských a izraelských, které nám dávají přesnější obraz prozatím, než se vrátí (můžeme doufat) stabilnější podmínky na Blízký východ, zvláště pak do oblasti, kde se nachází palestinská populace...“* (Hill 1983: 293) Začátek Hillova příspěvku je vyhodnocení situace, týkající se statistických údajů (lépe řečeno jejich absolutního nedostatku) z oblasti Izraele a Palestiny v 80. letech, kdy byl tento článek napsán. Současných statistických údajů máme sice o něco více, některé informace jsou však stále těžko dostupné nebo neúplné.

Vyhledávání již tak neúplných a různorodých relevantních zdrojů bylo ztíženo tím, že pro tento příspěvek jsou potřebné pouze specifické údaje o palestinských křesťanech. Sestavení přehledu, který by souhrnně podal počet křesťanů a počet muslimů v Palestině a Izraeli od roku 1948 do současnosti, se ukázal jako téměř neřešitelný problém. Od roku 1970 do poloviny 90. let na Západním břehu totiž neproběhlo žádné úplné sčítání lidu (Tsimhoni 1993: 17) a informace do roku 1970 jsou kombinací různých zdrojů a praktickému šetření. Přes všechny tyto těžkosti jsem se pokusila z dostupných údajů sestavit následující přehled, přesto však díky uvedeným zkušenostem mohou být zde uvedené výsledky nepřesné nebo nejednotné.

Zdroje poskytující základní demografická i statistická data podle zaměření na konkrétní skupinu palestinských křesťanů jsem rozdělila do čtyř následujících skupin:

1. Skupina autorů zabývajících se demografií a emigrací.
2. Místní výzkumná centra, která provádějí statistická šetření v určitých oblastech a která se zaměřují na specifický výzkum veřejného mínění v určitých otázkách týkajících se palestinských křesťanů.

3. Oficiální instituce provádějící všeobecné statistické přehledy a sčítání lidu.

4. Odhady a výzkumy prováděné mezinárodními organizacemi a dalšími mezinárodními skupinami.

V první skupině jmenujme sociologa Bernarda Sabellu, který se zabývá demografií a emigrací palestinských křesťanů. V tomto příspěvku čerpám z jeho dvou příspěvků *Socio-Economic Characteristics: Reality, Problems and Aspiration in the Holy Land* (1994) a *Palestinian Christians, Challenges and Hopes* (2010). Na Sabellovy průzkumy a rozborů také často odkazují další organizace a instituce, které se této problematice věnují. Druhým autorem je historička Daphne Tsimhoni, kterou zde uvádím v souvislosti s její knihou *Christian Communities in Jerusalem and the West Bank Since 1948* (1993). Tato publikace poskytuje informace především z let 1960–1989. Určité informace spíše všeobecného charakteru poskytují i další autoři, například římsko-katolický biskup Michael Sabbah, zakladatel *Sabeel Center* Naim Stifan Ateek, palestinský teolog Rafiq Khoury nebo Anthony O' Mahony.

Do druhé skupiny zařadíme dvě výzkumná centra, která se zabývají současným stavem náboženské skupiny palestinských křesťanů. Informace získané prostřednictvím těchto organizací jsou uváděny především v druhé polovině tohoto příspěvku věnované emigraci (*Sabeel Survey...2006; Palestinian Christians Facts...2008*).

Do třetí skupiny patří statistické úřady *Palestinian Central Bureau of Statistics*, který poskytuje informace k roku 1997 a 2007 (2009) a dále pak *Israel Central Bureau of Statistics* (2010), který naopak mapuje demografický vývoj na svém území.²

V poslední skupině by mohla být uvedena celá řada organizací a skupin, uvedme si dvě zásadní. První je mezinárodní organizace UNRWA³, která poskytuje především informace o palestinských uprchlících a o uprchlických táborech. Druhou organizací je izraelská

² Pro úplnost uvádím ještě Jordánský statistický úřad, který poskytoval informace mezi lety 1950–1967, kdy Západní břeh spadl pod jeho vládu. Pozn. autorky.

³ *The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East.*

nevládní organizace B'Tselem⁴, která podává informace o dodržování, resp. porušování lidských práv na území Palestinské autonomie.

Nejúcelenější informace o všech aspektech, jak populačních, tak náboženských, podává ze svého území *Israel Central Bureau of Statistics* (2010). Vývoj je zde zmapován od samotného vzniku Státu Izrael až do současnosti. Uváděné tabulky a také internetové stránky této instituce jsou poměrně přehledné. *Palestinian Central Bureau of Statistics* (2009) nám bohužel takto přesné informace nepodává. Což je však celkem pochopitelné, protože první oficiální výzkum proběhl až v polovině 90. let, kdy byl také tento úřad založen. Palestina jako samostatný útvar s částečnou autonomií vznikla až v roce 1992. Tyto okolnosti jistě musí být uvedeny na prvním místě, přesto je nutné dodat, že přehlednost informací podávaných tímto zdrojem je nižší a i nejnovější sčítání lidu neobsahuje rozdělení podle náboženství, tedy informaci pro nás nejdůležitější.

Specifické studie *Sabeel Survey* (2006) a *Palestinian Christians Facts* (2008) přináší statistiku vycházející z konkrétních otázek týkajících se života palestinských křesťanů na Západním břehu. Výzkumy se zabývají mimo jiné důvody, které křesťané uvádějí pro častý exodus ze země.

Další výše uvedení autoři jsou víceméně odkázáni na již provedená šetření. Někteří autoři nedostatek informací řeší tak, že chybějící informace nezmiňují. Někdy také slučují procenta a konkrétní čísla, nebo přesné sčítání s pouhými odhady. Snaha uvést maximum možných zdrojů je ale společná všem autorům a o totéž se snaží i v následujících řádcích.

DEMOGRAFIE A POČÁTKY EMIGRACE PALESTINSKÝCH KŘESŤANŮ

V současnosti v Izraeli a Palestině žije asi 180 000 palestinských křesťanů. V Izraeli jich žije přibližně 120 000, v samotném Jeruzalémě 13 000 a 42 000 v Palestině (*Palestinian Christians...* 2008: 10; *Custodia di Terra...* 2009). Než se ale budeme věnovat současnosti, uveďme si nejprve stručný demografický vývoj od 20. do 21. století.

Počátky křesťanské emigrace z dané oblasti

můžeme hledat již na konci 19. století. Důvody tohoto prvotního odchodu byly spojené především s hledáním lepších ekonomických příležitostí a o něco později, v době před vypuknutím první světové války, také se snahou uniknout tvrdým odvodům do armády Osmanské říše (Tsimhoni 1993: 18).

Těsně před vznikem britského mandátu tvořili křesťané asi 9,6 % celkové populace. Počet křesťanů se v této oblasti do roku 1931 snížil asi na 8,8 % z celkového počtu populace. Tento stav se udržel až do roku 1944 (O' Mahony 1994: 19).

Rok vzniku Státu Izrael přinesl obrovskou demografickou změnu celé oblasti. Tento rok znamenal, že se takřka přes noc asi 714 000 Palestinců stalo uprchlíky. V souvislosti s prvním arabsko-izraelským konfliktem se tedy hovoří o obrovském exodu Palestinců. Palestinských křesťanů bylo z tohoto počtu asi 50 000, tedy asi 7 % (Sabella 1994: 33).⁵

Kontinuální odchod palestinských křesťanů pokračoval i v následujícím období. V roce 1989 bylo na Západním břehu už jen asi 3,2 % palestinských křesťanů (Tsimhoni 1993: 23–24). Po vzniku státu Izrael je patrná kontinuální emigrace i z jeho území, i když ne v tak rozsáhlém měřítku. Od roku 1949 do roku 1989 je uváděn pokles počtu palestinských křesťanů asi z 2,9 % na 2,3 % (Heraisy 1994: 48).

V historii dlouhotrvající emigrace palestinských křesťanů lze hovořit o několika zásadních událostech, které k tomuto exodu výrazným způsobem přispěly.

Vznik britského mandátu v roce 1920 a vznik státu Izrael roku 1948 spolu s následnou izraelsko-arabskou válkou jsou prvními významnými mezníky. Dále si uveďme Šestidenní válku v roce 1967 a propuknutí první intifády. Poslední zásadní událostí byl počátek Druhé intifády v roce 2000.

Společným jmenovatelem těchto událostí je opětovný nárůst napětí mezi Státem Izrael a Palestinou. Dále to jsou problémy spojené s okupací, nejprve s okupací jordánskou a od roku 1967 s okupací izraelskou.

Můžeme tedy uvést souhrnné údaje, které vypovídají o současném demografickém stavu této náboženské skupiny. Na konci 19. století

4 *The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East.*

5 V roce 1950 již zde bylo podle výzkumu UNRWA 914 221 palestinských uprchlíků. (*Number of registred...* 2008)

palestinští křesťané představovali 20 % (jiní uvádějí však pouze 10 %)⁶ celkové populace, od roku 1900 do roku 1948 už jen 7,3 %. Do roku 1967 se jejich počet snížil na pouhých 4,1 % a od roku 2005 můžeme mluvit o 1–2 % palestinských křesťanů z celkové palestinské populace (*A Diyar Consortium survey... 2008*: 5). Na závěr této části musíme zmínit ještě jednu základní okolnost, která se odráží na obrovském populačním poklesu křesťanů v této oblasti. Touto skutečností je nižší natalita palestinských křesťanů vůči vysoké natalitě muslimské. Palestinští křesťané mají 2–3 děti na rodinu (odhad) oproti 6 dětem na rodinu ostatního palestinského obyvatelstva. (*The Population, Housing and Establishment... 2008*: 49) Průměrný věk palestinských křesťanů na Západním břehu je 32 let oproti průměrnému věku muslimské populace, který je 16 let. (Sabella 2010)

rok*	muslimové**	křesťané***	celkový počet obyvatel
			805 000 (jen Západní břeh)
1961	759 145	45 855	999 000
1995/1997	2 548 437	51 563	2 600 000
2007	3 709 936	51 710	3 761 646

Tabulka 1. Palestina celkově 1961–2007, * dopočítáno, ** (*Palestinian Christians...2008*:8), *** (*The Population, Housing and Establishment Census – 2007...2008*)

rok	Židé	muslimové	křesťané	celkem obyvatel
1950	1 103 000	113 800	37 500	1 266 800
1961	1 942 000	171 200	50 700	2 189 900
1967	2 362 600	256 200	64 800	2 715 200
1996	4 569 200	825 500	122 000	5 685 100

6 Informace se podle zdroje mohou výrazně lišit. Například profesor demografie Sergio Della Pergola uvádí ve svém šetření, že bylo v roce 1890 v tehdejší palestinské oblasti (dnešní Palestina a Izrael) pouze 10,7 % křesťanské populace a v roce 1967 uvádí 2,7 % křesťanů z celkové populace (Pergola 2001).

2007	5 435 800	1 189 600	150 300	7 180 100
------	-----------	-----------	---------	-----------

Tabulka 2. Izrael 1950–2007 (*Statistical Abstract of Israel 2009...2009*)

PŘÍČINY EXODU PALESTINSKÝCH KŘESŤANŮ

V druhé části tohoto příspěvku jsem se pokusila o zmapování důvodů exodu palestinských křesťanů z Palestiny. Dva již několikrát citovaní autoři Bernard Sabella (2010) a Daphne Thishomi (1994: 13; 23) mluví o složité a nejisté socio-politické situaci, jako o hlavním důvodu emigrace palestinských křesťanů. Tento faktor je jistě očekávatelný, nicméně není jediný. Podrobně a aktuální výsledky přinesly dva nedávné výzkumy provedené celoplošně mezi křesťany, centry Diyar Consortium (2008) a Sabeel Center (2006). Tyto výsledky zde uvádím a porovnávám s dalšími tvrzeními a důrazy na ten či onen důvod emigrace. Výzkum v betlémské oblasti na Západním břehu, byl proveden kvalitativním šetřením. Provedla jsem zde 9 semi-strukturovaných rozhovorů, které jsem zaznamenala na ruční kameru a řadu nestrukturovaných rozhovorů, které jsou uvedeny v mém terénním deníku. Úryvky jsou vybrány tak, aby dokreslily celkové hodnocení situace informátory. Překlad rozhovorů je minimálně upravován, aby se přepis co nejvíce přiblížil originální výpovědi, může proto v některých místech působit slohově neobratně. Šest z devíti semi-strukturovaných rozhovorů bylo vedeno v angličtině, tři v arabštině s pomocí mého klíčového informátora. Veškeré rozhovory jsou ve vlastnictví autorky. Písmeno M = moderátor, slouží k označení dotazujícího, I = informátor, pro označení odpovídajícího. Tyto výpovědi většinou potvrzují všeobecné výsledky z oficiálních výzkumů, zároveň ale v určitém ohledu vykazují svoji vlastní logiku, kterou si informátoři problém emigrace vysvětlují. Jejich úvahy jsou cenné zvláště svojí autenticitou. Závěr této studie jsem věnovala kratičké úvaze nad získanými daty a informacemi.

Diyar Consortium ve svém průzkumu, který proběhl v roce 2008 na celém Západním břehu a ve východním Jeruzalémě, vybralo náhodný vzorek 366 respondentů, z něhož 8 příspěvků nebylo použito, a uvádí následující příčiny emigrace křesťanů:

1. nedostatek svobody a bezpečnosti 32,6 %

2. složitá ekonomická situace 26,4 %
3. politická nestabilita 19,7 %
4. snaha získat vzdělání v zahraničí 12,6 %
5. odchod za rodinou 5,6 %
6. méně než 1 % dotázaných uvedlo jako možný důvod emigrace pocit náboženského extremismu, hledání manžela nebo manželky a vystavění izraelské zdi, který zvyšuje pocit uzavřenosti (*A Diyar Consortium survey... 2008: 39*)

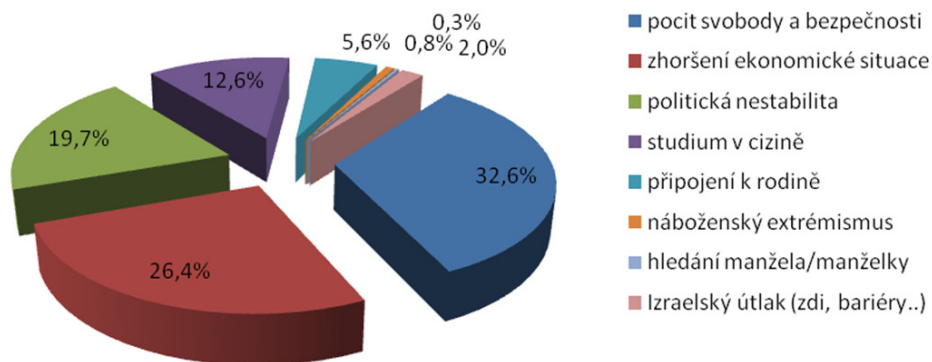
Podobný výzkum provedlo v již v roce 2006 Sabeel centrum na území Západního břehu i Izraele. Vzorek dotázaných byl mnohem rozsáhlejší, dotazník týkající se emigrace byl však méně rozpracovaný, zahrnoval 1500 křesťan-

ských rodin – 750 rodin na venkově a 750 rodin městské populace. Sebraný vzorek reprezentoval 7,5 % křesťanské populace z Palestiny (jen Západní břeh a východní Jeruzalém) a 2,8 % z křesťanské populace v Izraeli (*The Sabeel survey... 2006: 9–11*)

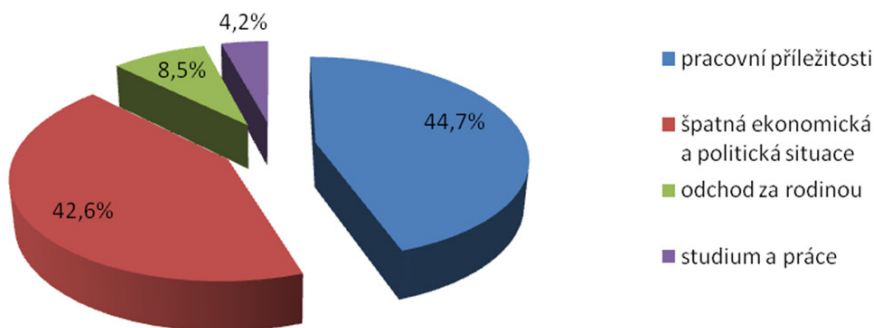
Důvody k emigraci:

1. za lepší pracovní příležitosti 44,7 %
2. kvůli špatné ekonomické a politické situaci 42,6 %
3. odchod za rodinou 8,5 %
4. studium 4,2 % (*The Sabeel survey 2006: 33*)

Jak z obou výzkumů vyplývá, důvody emigrace jsou prvotně spojené se současnou po-

Obrázek 1. Důvody emigrace palestinských křesťanů z Izraele a Palestiny v roce 2008 (*A Diyar Consortium survey...2008: 23–24, 39*)

Obrázek 2. Důvody emigrace palestinských křesťanů z Izraele a Palestiny v roce 2006 (*The Sabeel survey... 2006: 9–11*)

liticko-ekonomickou situací oblasti, což se shoduje i s dřívější situací z 90. let, o které se zmiňuje Sabella (2010) a Tsimhoni (1993), jak již bylo uvedeno. Neustálé napětí mezi Izraelem a Palestinou, nezaměstnanost, nemožnost svobodně cestovat a nejistá budoucnost, jsou jistě základními faktory, které hrají roli v rozhodování, zda zůstat, či odejít. Výzkumná šetření prováděná v posledních letech k těmto základním faktorům připojují ještě další nové okolnosti, jako je například nárůst extremismu a obava o vlastní bezpečnost. *Sabeel Centrum* uvádí, že se jedná o vcelku nízké procento – 8 % z dotázaných na tuto možnost upozorňuje, přesto dodává, že tento fakt nelze opominout (*The Sabeel survey...* 2006: 33). O nárůstu extremismu jako možném faktoru, který negativně ovlivňuje i trend emigrace, hovoří jak Monika Šlajerová ve své současné publikaci *Palestínská církev dnes* (2009), tak Jarmila Drozdíková, která na tento problém klade velký důraz a ve svém článku *Palestínski křesťania* uvádí: „Islámský fundamentalismus je nepochybně jednou z příčin rostoucí emigrace křesťanů ze Západního břehu. Křesťané si stále více uvědomují, že jsou pro svoji víru předmětem podezření a budou stále častěji vystaveni náročnějším formám diskriminace.“ (Drozdíková 2009: 102) Naopak Sabella upozorňuje, že je někdy tento faktor zveličován proti-palestinskou propagandou ve snaze odvést pozornost od základního politicko-ekonomického faktoru (Sabella 1994: 43).⁷

Současná situace přinesla zvýšení napětí mezi křesťany a muslimy, o kterém mluví Monika Šlajerová (2009) i Jarmila Drozdíková (2009). Nicméně pohled Sabelly (1994) v některých aspektech zůstává stále aktuální, a to především svým důrazem na rozlišení mezi prvotní příčinou – velice složitá politicko-ekonomická situace, a až poté reakcí, kterou vyvolává – nárůst radikalismu. Na otázku, jak velkou měrou radikalismus přispívá k odchodu křesťanů, zmíněné průzkumy odpovídají, vcelku jednoznačně, nárůst extremismu vyvolává u křesťanů obavy, rozhodnutí odejít ze země však pramení především z celkového nepříznivého stavu v oblasti.⁸

⁷ Od roku 1994 došlo k výrazným politickým změnám a nárůst extremismu byl zaznamenán především v posledních letech, což samozřejmě článek nemůže reflektovat. Pozn. autorky.

⁸ Žádný z informátorů neuváděl islámský fundamentalismus mezi základními příčinami emigrace. Autorčino zúčastněné pozorování a semi-strukturované rozhovory.

Závěrem k této polemice nutno podotknout, že faktor radikalismu získal v posledních letech na důležitosti, avšak nepatří k hlavním příčinám emigrace. Nárůst radikalismu a islámského fundamentalismu je reakcí, tedy druhotným faktorem vyplývajícím z faktoru základního, kterým je nevyřešená politicko-sociální situace. Prvotní příčina, která evokuje reakci, by vždy měla být uvedena v souvislosti s příčinou druhotnou.

Všechny výše uvedené důvody zrcadlí současný stav. Tento stav však vychází, jak již bylo uvedeno, z celkového vývoje této oblasti během 20. století. Politické události, které s tímto stavem nerozlučitelně souvisejí, jsou dále propojeny se socio-ekonomickými podmínkami, které podporují trend emigrace.

O těchto podmínkách hovoří Sabella (1994: 35–43) i Tsimhoni (1993: 23–24). Upozorňují na skutečnost, že vysoká vzdělanost palestinských křesťanů paradoxně podporuje jejich odchod. Křesťané patřili a patří mezi střední třídu společnosti s vysokým vzděláním a s většinou zastoupením ve městech. Zatímco muslimové nacházeli hlavně po roce 1967 zaměstnání v dělnickém sektoru, křesťané, kteří dosahovali vyššího vzdělání, nemohli najít uplatnění v sektoru úřednickém (Sabella 1994: 35–43).

Na počátku 90. let bylo dokonce okolo 50 % vysokoškoláků nezaměstnaných, což se v celkovém dopadu mnohem více týkalo křesťanů než muslimů (Tsimhoni 1993: 23–24).

Když jsem minulý rok prováděla výzkum v městečku Beit Sahour a Betlémě, zajímalo mě, jestli se výpovědi informátorů budou shodovat se všeobecným výzkumem, nebo zda se budou jejich výpovědi lišit. Beit Sahour je palestinské městečko ležící v bezprostřední blízkosti Betléma a asi 10 km od Jeruzaléma, které mělo 13 254 obyvatel k roku 2010 (*Localities in Bethlehem...* 2009). Zajímavé je, že město Beit Sahour má do současnosti křesťanskou asi 70% většinu (*Palestinian Christians...* 2008: 7). Nejprve si přiblížíme vybrané otázky z výzkumných rozhovorů:

R1

M: Proč tolik lidí, a především křesťanů odšed odchází? Máte na to nějaký názor?

I: Ano, existují tu (na Betlémské universitě) různé studie o emigraci Palestinců. Tou nejdůležitější příčinou emigrace je politicko-

-ekonomická situace. Co může lidi „přinutit“ zůstat zde v zemi? Snad, když najdou práci a když zde budou moci žít normální život a cítit, že jejich děti můžou být v bezpečí, takže mnoho lidí řekne: „Ano, my můžeme žít v těžkých podmínkách, ale co naše děti?“ Nenacházíme zde mír... to je důvod proč hodně Palestinců odchází. Tedy, ten hlavní důvod je vojenská okupace Palestiny a nedostatek perspektivy a vyhlídky na mír. [Informátor č. 1]

R2

M: Proč myslíš, že tolik lidí, a především křesťanů emigruje z této oblasti?

I: Ano, znám jich mnoho, hlavně po druhé intifádě, všichni odcházejí, protože nemáme práci, žádnou práci, nic a jsme uzavření [ukazuje rukama uzavření]...

...ale proč právě hodně křesťanů odchází? Myslím si, mám svůj vlastní názor.

Ano, ovšem, poslouchám...

...protože my (křesťané) naše děti vychováváme špatně. Vychováváme je v představě, že život je jednoduchý (ve smyslu mít rád jednoduchý život) a že je důležité mít hodně peněz, cestovat – a nevím co všechno ještě. Na druhou stranu muslimové přemýšlejí jinak, žijí a přijímají život takový, jaký je, a proto oni zůstávají – my odcházíme, protože chceme více luxusu, to znamená více zábavy, to je ten důvod. Ve skutečnosti, když nemůžeš pracovat ve své zemi, nemůžeš pracovat ani mimo svou zemi – to je to, co si myslím – když jsi dobrý, jsi dobrý ve své zemi, ne mimo ni... [Lama]

R3

I: To je hlavní problém – emigrace – lidé odcházejí.

M: A stále odcházejí? Nebo se situace zlepšila?

I: Můžu ti říci, že po uzavření země, které bylo výsledkem druhé intifády, se zde v Betlémském distriktu rozšířila chudoba a nezaměstnanost zde dosáhla až 60 % (informátorčin odhad).

Protože všichni ti lidé, kteří byli zvyklí pracovat uvnitř Izraele, již nemohli a zde nebyli žádné příležitosti, nebyla zde žádná infrastruktura, nebyl zde žádný způsob zaměst-

nat je...

I: Lidé chtějí odejít. Problém je, že po 11. září USA přestalo dávat víza... ano, když Al-Káida provedla teroristický útok v New Yorku. Také bezpečnost v ostatních zemích vzrostla. A tak hodně lidí (Palestinců) mělo problém dostat víza, aby mohli jít do Evropy, do USA.

...já tento problém nemám, protože mám americké občanství, můžu jít do Evropy, můžu přijet a jít, když chci, bez víza. Náš starosta a naši ostatní zaměstnanci, kteří mají jen palestinské ID, tak pro ně musíme žádat o víza, a žádat o vízum není lehké...

...A slyšíš lidi říkat, a já to slyším hodně, protože jsem jedna z lidí, kteří žili v US a pak se vrátili: „Proč ses vrátil? Jsi šílený, proč ses vrátil? To my kdybychom dostali vízum, odešli bychom,... nepřemýšleli bychom o tom dvakrát, neřekli bychom se zpět.“

Takže, si tak říkám, když nedostanou vízum, je to vlastně na druhé straně dobře (úsměv), protože kdokoliv by dostal vízum, odešel by.

R4

M: Mluvil si o emigraci, mohl bys mi říci na to svůj názor? A hlavně proč křesťané odcházejí?

I: Je zde hodně důvodů. V první řadě, život je zde těžký (složitý) a politická situace, jak už jsem řekl, problémy se zvětšují, život se stává složitějším, vztahy s muslimy jsou stále více napjaté. Není to tak vážný problém, ale je to fakt. Také Židé, tedy vlastně ne Židé, ale Izraelci, to zde křesťanům dost komplikují, nedělají rozdíly mezi muslimy a křesťany, odsuzují všechny...

V každé výpovědi můžeme najít podporu pro prokazatelně základní příčinu, o které mluví jak Sabella, tak Thishomi, kterou podporují i dva popsané výzkumy, a tou je již zmiňovaná složitá politicko-ekonomická situace, z citovaných úryvků uvádím větu, která na tuto příčinu přímo či nepřímo poukazuje:

R1: Tou nejdůležitější příčinou emigrace je politicko-ekonomická situace.

R2: Všichni odcházejí, protože nemáme práci, žádnou práci, nic a jsme uzavření.

R3: Zde nebyli žádné příležitosti, nebyla

zde žádná infrastruktura, nebyl zde žádný způsob zaměstnat je zde.

R4: Život je zde těžký (složité) a politická situace, jak už jsem řekl, problémy se zvětšují.

Jak již bylo uvedeno, každá z výpovědí však obsahuje vlastní výpovědní logiku. Logiku, kde se projevuje především etno-nacionální cítění s vlastní zemí – Palestinou, „měli bychom zůstat i přes těžkosti, které zde jsou“ – nepřímý apel, který lze mezi řádky vyčíst z výpovědi 2 a 3.

Naopak v R4, je zmíněno napětí mezi muslimy a křesťany, které v jiných výpovědích nezaznívá. Zde je třeba dodat, že v dalších soukromých rozhovorech se informátoři ojedinele o problematice soužití s muslimy zmiňovali především však v nepřímé souvislosti s emigrací. Hovořili tedy především o sociálním problému soužití nežli přímo o extremismu.⁹

Ve výpovědi R1 informátor přímo ukazuje na vnější faktor – okupaci Izraelem, jako základní příčinu současné emigrace palestinských křesťanů.

IDENTITA (IDENTITY) PALESTINSKÝCH KŘESŤANŮ JAKO DALŠÍ DŮVOD EMIGRACE

Palestinští křesťané jsou v současnosti denně vystaveni stejným socio-politickým podmínkám jako všichni Palestinci. „My zde žijeme jako v nepropustné bedně, nemůžeme ven, je to tak frustrující, na protější straně vidíme zeď a za zdí Jeruzalém, nejposvátnější město. Všichni bychom chtěli navštívit Jeruzalém, ale nemůžeme.“ (R2)

Přesto však je jejich situace odlišná od ostatních Palestinců. U palestinských křesťanů totiž můžeme mluvit o problému „dvojitosti“ identity, který jsem zmínila v samotném úvodu tohoto článku. Co mám tímto pojmem na mysli? Jak vůbec definovat pojem identita? Richard Jenkins (1996) na počátku své knihy *Social identity* rozvinul úvahu nad tím, co slovo identita vlastně znamená. Latinský kořen tohoto slova odkazuje podle výkladu Oxfordského anglického slovníku na dva základní významy – absolutní stejnost a charakteristickou zvláštnost. Pojem identita tak ustavuje dva základní vztahy mezi osobami nebo věcmi: podobnost na jedné straně a rozdíl na straně druhé (Jenkins 1996: 3–4). Podle so-

ciální teorie identity „*lidé cítí přirozenou potřebu mít určitou sociální identitu a vymezovat se jako příslušník určité skupiny.*“ (Tajfel a Turner 1986 in Tesař 2007: 51)

Fredrik Barth (1969), Anthony Cohen (1993) i Richard Jenkins (1996) zdůrazňují, že pokud by chyběla vzájemná interakce mezi dvěma a více aktéry, žádná identita by vlastně neexistovala.

Identita navíc není staticky určená vlastnost, a protože člověk je vždy příslušníkem několika různých skupin (Tesař 2007: 52), i jeho sociální identita je složena z více „segmentárních identit“. Není to jednodušší vlastnost, ale mozaika fragmentových částí, ze kterých se tvoří konečný pestrý obrazec vzájemně se prostupujících identit. „Každý člověk tedy má mnoho vzájemně se doplňujících sociálních identit a o aktivaci každé z nich rozhoduje kontext.“ (Eriksen 2008: 327) Proto v některých situacích může naplno vystupovat určitá segmentární identita a naopak ostatní nemusí být aktivovány.

Je více než jasné, že u palestinských křesťanů můžeme rozpoznat dvě určující segmentární identity – náboženskou a etnonárodní.¹⁰ Emigrace palestinských křesťanů je bezesporu podporována jejich náboženskou identitou. Nejedná se jen o to, že by si mezi sebou muslimové a křesťané „nerozuměli“ (k otázce extremismu jsem se již vyjádřila výše), jde především o způsob myšlení, který každé náboženství tvoří v myslích jedinců. Zdá se, že celkem trefně to vyjádřila R2 – „...*my chceme jednodušší život, více luxusu, ale i více příležitostí, možností.*“ Křesťané patří k nejvzdělanější vrstvě na Západním břehu, i v tom lze možná sledovat onu touhu rozvíjející individualitu dosáhnout hodnot, které jsou bližší západnímu typu myšlení. Ve výpovědích z terénních výzkumů často zaznívalo toto určité soupeření mezi vlastními ambicemi a vlastenectvím, mezi touhou odejít, ale na druhou stranu zůstat s rodinou.

Navíc je tu ona možnost, možnost odejít do jiných (především evropských zemí a USA), které mají také kousek společné identity – identity náboženské, tedy zároveň kulturní a zároveň uplatnit všechny touhy a ambice.

⁹ Autorčino zúčastněné pozorování, podzim 2009, Beit Sahour

¹⁰ Někteří informátoři však mluví o identitě rodové nebo lokální – např. cítím se být více členem své rodiny Ibn Abu Hurejra, jsem z Hebronu – nikoli jsem Palestinec, bohužel toto podrobnější rozdělení není předmětem tohoto článku.

ZÁVĚR

Exodus palestinských křesťanů lze chápat jako propojení důvodů politicko-ekonomických a kulturně-náboženských. Přitom důvody kulturně-náboženské jsou spojené s typem myšlení, postojů a hodnot, které náboženství jednoznačně ovlivňuje. Křesťanství dává také zvýhodněnou možnost emigrace, můžeme si jej představit jako most, který vede palestinským křesťanům do západních zemí. Dva oficiální výzkumy, které jsem použila jako základní výchozí materiál, propojené s výpověďmi informátorů z betlémské oblasti, vyjadřují tyto kulturně-náboženské důvody pouze částečně v pojmech jako: odchod za lepší pracovní příležitosti, studium v zahraničí, nedostatek svobody. Nejedná se však jen o pracovní příležitosti, ale zkrátka jde o touhu po uznání, touhu po lepší životní příležitosti, která je u palestinských křesťanů dlouhodobě rozvíjena v historickém propojení se Západem, je tedy více orientovaná na seberealizaci, i když nedosahuje stále oné individualizované formy jako v západní společnosti. Rodina u palestinských křesťanů hraje stále velice silnou sociální roli, a proto je tak těžké odejít a zároveň tak těžké zůstat.

Základní příčina emigrace nejen křesťanů, ale Palestinců obecně zůstává však v nevyřešené palestinsko-izraelské otázce. Výše uvedené kulturně-náboženské důvody jsou hlubší analýzou následků prvotní příčiny, která způsobila negativní podmínky, kde emigrace je jednou z možností vyřešení existenčních otázek jedinců dané oblasti. Budoucnost křesťanské menšiny na Západním břehu zůstává proto jednou z nejistých otázek budoucnosti tohoto regionu.

* Tento příspěvek byl publikován za finanční podpory SGS-2011-031 (ZČU) „AntropoWebzin 2011–2012“.

POUŽITÁ LITERATURA

- A Diyar Consortium survey on “The Christian Presence in the West Bank, and Christian Attitudes towards Church-Related Organizations“. 2008. Bethlehem, The DIYAR Consortium. Přístupné na: <http://www.annadwa.org/en/media/pdf/christian_english_research.pdf> , stáhnuto: 1. 2. 2010.
- BARTH, F. 1969. „Introduction“ in: *Ethnic Groups and Boundaries*. Ed. F. Barth. Boston: Little, Brown and Company. 9–38.
- Custodia di Terra Santa* [online]. 31. 3. 2009. Přístupné na: <<http://www.custodia.fr/The-Church-in-the-Holy-Land-a.html?lang=it>> , stáhnuto: 3. 2. 2010.

- COHEN, A. P. 1993. Culture as Identity: An Anthropologist's View Author(s). *New Literary History* 24 (1): 195–209. Přístupné na: <<http://www.jstor.org/stable/469278>>, stáhnuto: 20. 2. 2010.
- DROZDÍKOVÁ, J. 2009. „Palestínski kresťania“ in: *Arabský svet v premenách času*. Ed. K. Sorby. Bratislava: Slovak Academic Press.
- ERIKSEN, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál.
- Guide: Christians in the Middle East*. 11. 12. 2011. Přístupné na: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15239529>> stáhnuto: 20. 6. 2012
- HERAISY, S. F. 1994. „Socio-Demographic Characteristic: Reality, Problems and Aspirations within Israel“ in: *Christians in the Holy Land*. Ed. M. Prior, W. Taylor. London: World of Islam Festival Trust. 45–55.
- HILL, A. G. 1983 The Palestinian Population of the Middle East. *Population and Development Review* 9(2): 293–316. Přístupné na: <<http://www.jstor.org/stable/1973054>>, stáhnuto: 6. 2. 2010.
- JENKINS, R. 1996. *Social Identity*. London, New York: Routledge.
- Localities in Bethlehem Governorate by Type of Locality and Population Estimates for Selected Years* [online]. 2009. Palestinian Central Bureau of Statistics. Přístupné na: <http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/populati/beth.htm>, stáhnuto: 3. 3. 2010.
- Number of registered refugees* [online]. 2008. Přístupné na: <[http://www.unrwa.org/userfiles/reg-ref\(2\).pdf](http://www.unrwa.org/userfiles/reg-ref(2).pdf)> , stáhnuto: 8. 2. 2010.
- O' MAHONY, A. 1994. „Church, State and the Christian Communities and the Holy Places of Palestine“ in: *Christians in the Holy Land*. Ed. A. O'mahony. London: World of Islam Festival Trust.
- Palestinian Christians: Facts, Figures and Trends* 2008. 2008. Bethlehem: DIYAR.
- PERGOLA, S. D. 2001. IUSSP XXIV General Population Conference Salvador de Bahia, August 2001 S64. *Population Change and Political Transitions: Demography in Israel/Palestine: Trends, Prospects, Policy Implications*. Přístupné na: <http://www.iussp.org/Brazil2001/s60/S64_02_dellapergola.pdf>, stáhnuto: 31. 3. 2010.
- RAHEB, M. 1995. *I Am a Palestinian Christian*. Minneapolis: Fortress Press.
- SABELLA, B. „Socio-Economic Characteristics: Reality, Problems and Aspiration in the Holy Land.“ in: *Christians in the Holy Land*. Ed. M. Prior, W. Taylor. London: World of Islam Festival Trust. 1994. 31–44.

SABELLA, B. 2010 *Palestian Christians, challenges and hopes* [online]. Přístupné na: <<http://www.al-bushra.org/holyland/sabella.htm>>, stáhnuto: 31. 1. 2010.

ŠLAJEROVÁ, M. 2009. *Palestinská církev dnes: Politická a teologická problematika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Statistical Abstract of Israel 2009 – No. 60 Subject 2. [online]. 2009. Israel Central Bureau of Statistics. Přístupné na: <http://www1.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st02_02&CYear=2009>, stáhnuto: 8. 2. 2010.

The Sabeel survey on Palestinian Christians in the West Bank and Israel: Historical Demographic Developments, Current Politics and Attitudes Towards Church, Society and Human Rights. 2006. Jeruzalem: Sabeel. Přístupné na: <<http://www.sabeel.org/pdfs/the%20sabeel%20survey%20-%20english%202008.pdf>> stáhnuto: 3. 3. 2010.

TESAŘ, F. 2007. *Etnické konflikty*. Praha: Portál.

The Population, Housing and Establishment Census – 2007. 2008. The Palestinian Central Bureau of Statistics. Ramallah. 2008. Přístupné na: <http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_pcbs/PressRelease/census2007_e.pdf> stáhnuto: 8. 2. 2010.

TSIMHONI, D. 1993. *Christian Communities in Jerusalem and the West Bank Since 1948: An Historical, Social and Political Study*. London, Westport, Connecticut: Praeger Publishers.